

syYTEEN.

Lääkekustannusten kompensoiminen potilaille kokonaan tai osittain on mutkikas tapahtuma, joka valtiovalan ja potilaiden lisäksi koskee myös tuottajia, lääkäreitä ja apteekkeja. Korvausperusteet vaihtelevat sairauksien ja lääkeaineryhmien välillä (kokonaan korvattavat vastaan osakorvaukset) ja eri maiden välillä. Korvaus voidaan myös laskea halvimman samanarvoisen valmisteen mukaan, mutta tällöin kiistellään samanarvoisuudesta. Suomessa Kansaneläkelaitos määrittelee korvaukset suhteellisen itsenäisesti. Lääkekustannusten yleensä lisääntyessä vuosien mittaan voidaan huomattavastikin vaikuttaa lääkevalikoimaan ja lääkekulutukseen sopivalla korvauspolitiikalla.

Työryhmä antaa eräitä suosituksia lääkevalvonnan kehittämiseksi. He ehdottavat lääkevalikoiman tuntuva supistamista, yhdistelmävalmisteiden hylkäämistä, epämääräisten valmisteiden poistamista rekisteristä, psyykenlääkkeiden kulutuksen vähentämistä kokonaisuudessaan, tarveharkinnan lisäämistä rekisteröinnin perusteisiin, määrääkaisen rekisteröinnin soveltamista, rekisteröintiprosessin nopeuttamista järjeistämällä, lisensoinnin vähentämistä, kliinisten kokeiden laadun parantamista, sivuvaikutusrekisterin parempaa hyödyntämistä, parempaa uusien lääkkeiden pitkäaikaisvaikutusten seurantaa, lääkekulutuksen haittojen yleisempää tutkimusta, lääkeannonnan valvontaa, indikaatioiden väljentämisen estämistä, tavaramerkkien hylkäämistä, markkinointitoimien estämistä sopivalla tavalla, lääkkeiden korvattavuuden vähentämistä potilasturvaa heikentämättä, lääkkeitä koskevien asiakirjojen julkiseksi julistamista, lääketeollisuuden lääkäreille antamien apurahojen lu-

ettelointia, sellaisen rekisteröinnin soveltamista, jossa aloite tulee muualta kuin teollisuudesta, patentoimattomien aineiden suositusta, potilaiden vaikutusmahdollisuuksien lisäämistä, valtion rahoittamaa tutkimusta, avointa keskustelua lääkepolitiikasta sekä Tanskan sulkemista pohjoismaisesta yhteistyöstä EEC-sidonnaisuutensa takia.

Suurin osa ehdotuksista on kannatettavia ja osa toteutettavissa, tai niitä jo toteutetaan. Osa ehdotuksista on demagogisia; ne perustuvat työryhmän teollisuus- ja lääkekielteisyyteen sekä uskoon potilaiden hyvän oivaltamisesta. Entisenä rekisteröintiviranomaisena olen kohtuullisen tiukan lääkevalvonnan kannalla, ja Suomen lääkevalvonta on niin tiukka kuin voimassa oleva laki sallii. En tosin vastustaisi, vaikka myyntilupia peruutettaisiin nykyistä enemmän tai joissakin tapauksissa lupa myönnettäisiin määrääjäksi. Vastustan kuitenkin mielivaltaan perustuvaa tarveharkintaa (Suomessa on jo ns. tarkoituksenmukaisuuspykälä). Lääkintäviranomaisten viisas viivyttely uusien molekyylien rekisteröimisessä on mielestäni paremmin paikallaan kuin rekisteröinnin nopeuttaminen hätäisellä hylkäämisellä "konsekvenssi-perustein", koska viimeksi mainittuun sisältyy helposti mielivaltaa. Norjan aikaisempi kireä ote on viime vuosina liehtynyt; syitä voivat olla maan vaurastuminen ja halu aikaisempaa parempaan lääkevalikoimaan. Työryhmän käsitys psyykenlääkkeiden kliinisestä merkityksestä oli kovin pessimistinen, koska vaikeissa sairauksissa kohtuullinenkin apu on hyväksyttävä. Tulisi-ko psyykenlääkkeet korvata alkoholilla?

Kirja on tutustumisen arvoisen — sekä myötäkarvaan että vastakarvaan.

Mauri J. Mattila

Alkoholi 80-luvun maailmassa

Armyr, Gunno & Elmer, Åke & Herz, Ulrich: Alcohol in the world of the 80s. Habits, attitudes, preventive policies and voluntary efforts. Sober Förlags AB, Stockholm 1982, 224 sivua

Ruotsalainen ja monikansallinen täysraittiiden vakuutusyhtiö Ansvar täyttää kuluvana vuonna puoli vuosisataa. Yhtiö on levittänyt useihin maihin, joissa se toimii yhteistyössä raittiusjärjestöjen ja monien uskonnollisten yhteisöjen kanssa. Tämän vuoksi se on teettänyt merkki vuotensa kunniaksi kirjan, jossa pyritään antamaan kokonaiskuva 80-luvun maailman alkoholioloista.

Katsaukseen on valittu Euroopasta Pohjoismaat ja kymmenen Keski-Euroopan maata. Välimeren maat käsitellään omana ryhmänään; Neuvostoliitosta ei kerrota mitään. Euroopan ulkopuolelta ovat mukana Kanada, Yhdysvallat, Australia, Uusi-Seelanti, Intia ja Japani sekä kokonaisina maanosina Afrikka ja Latinalainen Amerikka. Kirjoittajat ovat laatineet maa- ja aluekohtaiset katsaukset paljolti niiden selvitysten pohjalta, jotka he ovat saaneet vastauksina valituille henkilöille lähettämiinsä tiedusteluihin. Keskeisinä lähteinä ovat lisäksi olleet WHO:n alkoholiprojektin katsaukset sekä Ansvarin aloitteesta vuonna 1981 Wienissä järjestetyn tutkijaseminaarin aineistot.

Maa- ja aluekohtaiset katsaukset sisältävät maan tai alueen alkoholiolojen lyhyen historiallisen taustan, selvityksen kulutuksen kehityksestä kolmen viime vuosikymmenen aikana sekä alkoholiasenteita, kontrollipolitiikkaa, alkoholitaloutta ja rait-

tius- ja niihin verrattavien järjestöjen toimintaa koskevat kuvaukset. Rakenne ja käsittelytapa ovat selkeät, joten kustakin maasta tai alueesta erikseen saa hyvän käsityksen.

Kun on lukenut kaikki katsaukset, myös monet yhteiset kehityspiirteet hahmottuvat. Eriytyisen selvästi vahvistuu aikaisemmistakin yhteyksistä tuttu asia: kulutuskäyrät ovat olleet toisen maailmansodan jälkeen eri puolilla maailmaa yllättävän samanmuotoiset lähtötasoista, alkoholijärjestelmistä ja niiden mahdollisista muutoksista riippumatta. Kulutuksessa oli 50- ja 60-luvulla loivahkoa nousua, joka sitten jyrkkeni 70-luvun alkupuolelle saakka sen jälkeen tasaantuakseen tai laskeakseen hieman. Poikkeus yleisestä suuntauksesta on tunnetusti Ranska: 19 litrasta vuonna 1955 on tultu loivaa alamäkeä 15,4 litraan vuonna 1979. Suomen käyrä ei näytä muiden joukossa erityisen poikkeavalta, joskin kasvu meillä ajoittui lyhyempään kauteen kuin yleensä muualla. Syynä kulutuksen kasvuun näyttää lähes kaikkialla olleen 70-luvun puoliväliin jatkunut elintason nousu. Myös sosiaaliset ja kulttuurimuutokset ovat vaikuttaneet sekä alkoholin käytön määrään että tapoihin.

Kulutuskatsauksissa esitelläänkin tutkimuksia alkoholin käyttötavoista, kulutuksen jakautumisesta yksilötasolla sekä raittiiden osuuksista. Yllättävän monissa maissa on tehty tällaisia selvityksiä. Naisten ja nuorten kulutuksen lisääntyminen, alkoholin käytön "monipuolistuminen" sekä raittiiden osuuden väheneminen ovat lähes kaikille maille yhteisiä ilmiöitä.

Sen sijaan alkoholiasenteita koskevat kuvaukset jäävät monien maiden osalta tietojen puuttuessa varsin niukoiksi. Yleiset asenteet ovat Pohjoismaiden ul-

kopuolella, kuten tunnettua, varsin sallivia tai tulleet yhä sallivammiksi. Asenteiden löystyminen ja käyttötapojen monipuolistuminen ovat olleet osatekijänä kulutuksen kasvuun. Mutta kääntäen, kulutuksen nousu ei näytä ainakaan vielä kiristäneen yleistä alkoholi-ilmastoa kuten meillä. Tämä johtuu siitä, että alkoholihaittojen lisäys ei ole ollut selvästi koettavissa tai että tätä ei ole pystytty yhdistämään kulutuksen kasvuun. Sen sijaan sosiaali- ja lääkintöviranomaisen ja lehdistön keskuudessa kyllä ilmenee huolestuneisuutta varsin monella suunnalla.

Kulutuksen juomaryhmittäisen rakenne eri maissa on yhtenäistynyt ja kansainvälistynyt "tyypillisen" juoman, viinin tai oluen, kulutusosuuden vähenyttyä ja muiden juomien osuuden lisääntyttyä. Vaikutelmaksi jää kuitenkin, että tämä muutos ei sittenkään ole ollut kovin suuri.

Kulutuksen kasvu ei näytä juuri aiheuttaneen muutoksia kontrollijärjestelmiin vanhaan melko vapaan alkoholin maissa. Verotus, jolla usein on pikemminkin fiskaaliset kuin alkoholipoliittiset tavoitteet, lupajärjestelmät, jotka yleensä ovat enemmän tai vähemmän muodolliset, ikärajoitukset, joita sovelletaan enimmäkseen varsin löysästi, sekä valistustoiminta ovat käytössä. Lähes ainoa lohko, jossa verraten yleisesti on tapahtunut kiristymistä, on rattijuopumuslainsäädäntö. Myös alkoholi-juomien mainontaa on eräissä maissa rajoitettu joko säädösin tai vapaaehtoisin sopimuksin. Muutamissa maissa laaditut ohjelmat ja tehdyt ehdotukset merkittävämmistä tiukennuksista eivät ole johtaneet tuloksiin paljolti siitä syystä, että alkoholikauppaan kytkeytyy monia kauppa-poliittisia ja taloudellisia tekijöitä.

Alkoholin valmistuksen ja kaupan taloudelliset yhteydet sellaisissa maissa, joissa näitä kytkeviä on merkittävästi, saavat kirjassa selkeän esittelyn. Samoin käsitellään niitä harvoja selvityksiä tai arvioita, joissa on pohdittu alkoholiin liittyviä taloudellisia rasituksia yhteiskunnalle. Valitettavasti näiden joukkoon ei ole päässyt Alkon taannoinen alkoholitalousprojekti haittakustannuslaskelmineen.

Maa- ja aluekohtaisten kat- sausten lisäksi kirjaan sisältyy alkoholialaan liittyvien kansainvälisten elinten ja järjestöjen esittely. Tässä kansainvälinen raittiusliike saa runsaasti huomiota, aivan samoin kuin maakoh- taisissa esittelyissä on käsitelty perusteellisesti vapaaehtoista raittius- ja siihen verrattavaa työtä, vaikka se usein on merkitykseltään vähäistä.

Maa- ja aluekohtaisesta tarkastelusta ei teoksessa ole yhteenvetoa. Tämän korvaa osittain kirjan loppuun liitetty raportti kesäkuussa 1981 Wienissä pidetystä seminaarista, jossa käsiteltiin alkoholin kulutuksen, alkoholiongelmien ja alkoholikontrollin monimutkaisia kansainvälisiä trendejä. Seminaarin sponsorina toimi Ansvar, ja siihen osallistui tutkijoita alkoholihistorialtaan ja -kulttuuriltaan monesta erilaisesta maasta, muun muassa Klaus Mäkelä ja Pekka Sulkunen Suomesta. Kirjaan sisällytetyn raportin on kirjoittanut James F. Mosher Kalifornian Berkeleyn yliopiston alkoholitutkimusryhmästä.

Seminaarissa hahmoteltiin myös alkoholipolitiikan ja alkoholihaittojen näkymiä seuraavien viiden vuoden tähtäyksellä. Raportissa annetaan näille ennustuksille huomattava sija, mikä puolestaan on antanut oikeutuksen viitata kirjan nimessä myös tulevaisuuteen. Tutkijoiden mukaan alkoholin per capita

-kulutuksen tasaantumisvaihe maailmassa jatkuu lähivuosina, joskin alkoholin käyttäjien ja käyttötilanteiden luku lisääntyy, alkoholihaittojen määrä kasvaa ja tietoisuus niistä lisääntyy suuren yleisön keskuudessa, halu alkoholikontrollin kiristämiseen haittojen kurissapitämiseksi enentyy, mutta lainsäädäntö- ja muut toimet jäävät monien muiden intressien vaikutuksen vuoksi useimmiten näennäisiksi ja lähinnä symbolisiksi.

Kirja on asiallinen, luotettavan tuntuinen ja helpopolukuinen yleiskatsaus 30 viime vuoden alkoholiolojen kehityksestä, nykytilasta ja lähitulevaisuudesta maailmassa. Siitä ilmenee jälleen kerran havainnollisesti, ettei kehitys Suomessa ole ollut huonompi kuin muuallakaan. Pikemmin päinvastoin, meillä asiat ovat edelleen paremmassa kunnossa kuin useimmissa muissa maissa.

Asko Haaranen

Järvenpään sosiaalisairaala 30 vuotta

Vuosi 1981 oli Järvenpään sosiaalisairaalan kolmaskymmenes toimintavuosi. Juhlavuoden kunniaksi sosiaalisairaalan vuosikertomus on tavanomaista paksumpi: julkaisuun on liitetty joukko sairaalan historiaa ja toimintamuotoja koskevia artikkeleita.

Sosiaalisairaalan ylilääkäri Paavo Koistinen pohtii omassa kirjoituksessaan juhlavuoden tunnelmia suhteessa menneeseen mm. näin:

"Sairaala aloitti toimintansa aikana, jolloin kieltovuosien tunnelmat olivat jo laimentuneet:

viinanjuojia ei enää tuomittu yhtä ankarasti, mutta myös salakuljetus ja laitton myynti olivat menettäneet sankarihohteensa. 'Alkoholistien vastaanottolaitos' pyrki ilmentämään alkavaa humanisempaa suhtautumistapaa ja ymmärtämystä juomisen syiden ja hoidon tarpeen yksilöllisistä eroista.

Juhlavuoden tunnelmat ovat toiset. Olemme 1960- ja 1970-luvulla kokeneet Suomessa alkoholikäytön räjähdysmäisen kasvun. Tutkimusten mukaan haittojen lisääntyminen ei tapahdu suorassa suhteessa käytön kasvuun, vaan tätä nopeammin: elimellisten, psyykkisten ja sosiaalisten haittojen määrän kasvu onkin ollut hälyyttävää. Nimenomaan työikäisen aikuisväestön osalta tilanne on antanut aihetta huolestumiseen. Pulmat eivät näytä olevan vähenemässä, vaan lisääntymässä.

Päihteiden käytön muuttumista ei voi tarkastella ainoastaan yksilöiden muuttumisilmionä, vaan yksilöäkin on tarkasteltava koko elinympäristössään. Joutuu kysymään, mikä merkitys koko suomalaisen yhteiskunnan muuttumisella viime vuosikymmeninä on näille ilmiöille, joita diagnosoimme. Mitä aiheuttavat sosiaalinen irrallisuus — perinteisen suomalaisen ammattirakenteen häviäminen: maa- ja metsätalouden harjoittajien muuttaminen palveluammatteihin, teollisuuden tai eläkkeelle — ihmissuhteiden löystyminen, työttömyys yms. Muutosta näyttää tapahtuvan myös siinä, että 'vanha kunnan perusjuoppo' on katoamassa ja tilalle tulemassa neuroottis-ahdistunut 'itsensä lääkittäjä' tai vailla sosiaalisia tietoja ja kykyä elämäänsä aloitteleva sosiaalisesti irrallinen nuori. Yksilöiden muuttuminen heijastelee kuitenkin heidän elämänhistorioitaan eli nimenomaan sen yhteiskunnan muutosta, jonka jäseniä he

ovat.

Myös tapa käsittää alkoholiongelma on muuttunut. Tämän hetken mielikuissa juominen ei ole puhtaasti holtittomuutta tai pahantapaisuutta, muttei myöskään avuttomaan uhuriin iskevä hänestä riippumaton sairaus. Lisääntyvästi on pohdittu oman vastuun merkitystä samalla, kun juomispakon yhteyksiä kuluneeseen elämänhistoriaan on pyritty selvittämään.

Viime vuosien suhtautumisuuntaus näyttää kuitenkin heilahtaneen ymmärtämisestä tiukuuteen päin. Sosiaalinen tilanne — taloudellinen niukkuus, työttömyys yms. — näyttää lisänneen paineita eräänlaiseen uskovuuteen, jota luonnehtivat kiristyneet kontrolli- ja hyötyvaatimukset sekä kritiikki alkoholisteja ja heidän hoitoaan kohtaan. Humanismi on saanut väistyä teknisyyden ja tehokkuusajattelun tieltä. Hoidon tuloksellisuutta on pyritty arvioimaan yhden ainoan kriteerin, raitistumisen perusteella, jolloin tulokset on haluttu tulkita yksinomaan huonoiksi. Tahattomasti tai tahallisesti on unohdettu se tosi-seikka, että selvitysten mukaan hoidon jälkeen joka tapauksessa hoidettujen elämän kokonaistilanne on kolmella neljästä selvästi parempi. Raittiina on pysynyt vähintään puoli vuotta 10—15 %. Luku vastaa raittiiden osuutta aikuisessa väestössä yleensä ja ylittää reippaasti saman ikäisessä väestössä todetun raittiiden osuuden: 25—40-vuotiaissa miehissä raittiita on vain 3—4 %.

Sosiaalisen tilanteen koventuminen näkyy myös hoitotapahtuman sisällössä: kun hoidon aikana ei voida paljon vaikuttaa sel-laisiin elämän ehtoihin kuin asunto- tai työasioihin, hoito-henkilöstön on ollut pakko kiinnittää huomio asiakkaan 'sisäiseen maailmaan' ja pyrkiä muut-